

Ryska socialdemokraternas 2:a partikongress 1903

Innehåll

Introduktion	1
Pierre Broué: <i>Trotskij – En biografi</i>	2
SUKP(b)s historia	9

Introduktion

De ryska socialdemokraternas (RSDAP) 2:a partikongress 1903 var mycket viktig, inte minst därför att där uppdelades partiet i två fraktioner, mensjeviker och bolsjeviker, som slutgiltigt skulle gå skilda vägar under revolutionsåret 1917.

Den stridsfråga som på kongressen spelade särskilt stor roll för uppkomsten av de två fraktionerna var förvånande nog den om partiets stadgar¹, medan man i det stora hela var överens om partiprogrammet².

Att denna kongress var av synnerlig vikt framgår inte minst av att de inblandade, med Lenin, Trotskij och Martov m fl i spetsen, alla hade mycket att säga om kongressen efteråt. Lenin t ex ågnade flera tal och artiklar och en hel bok ([Ett steg framåt, två steg tillbaka](#), 1904) åt att analysera kongressen. Trotskij å sin sida skrev om kongressen i en skrift med rubriken ”Den sibiriska delegationens rapport”, som finns på engelska ([Report of the Siberian Delegation](#)). Denna skrift är en skarp kritik av Lenin (mer om detta, se utdraget ur Broués Trotskij-biografi nedan).

Med tanke på kongressens avgörande betydelse är det inte särskilt förvånande att i stort sett alla böcker om den ryska revolutionen och dess förhistoria har behandlat denna kongress, t ex E H Carr (i [Ryska revolutionen, del 1](#)).

De flesta böcker om Lenin och Trotskij tar också upp kongressen, t ex följande som alla finns på marxistarkivet (sidhänvisningarna gäller versionerna på marxistarkivet):

Om Lenin:

Paul Le Blanc: [Lenin och det revolutionära partiet](#), s. 60 ff

Louis Fischer: [Lenin](#), s 35 ff

Nadezjda Krupskaja: [Lenin](#) s 40-44

Marcel Liebman: [Lenins leninism](#), s 6 ff

David Shub: [Lenin – en biografi](#) (förf. var mensjevik och fientlig mot Lenin), s 38 ff

Om Trotskij:

Isaac Deutscher: [Den väpnade profeten](#), s 45-54

Trotskij: [Mitt liv – försök till en självbiografi](#), s 111-120

Vi har här kompletterat med två andra texter. Det första är ett utdrag ur Pierre Broués *Trotskij*-biografi. Den andra är hämtad från den stalinistiska *SUKP(b):s historia* från 1938, Dessa texter finns inte tidigare på marxistarkivet.

Martin F

¹ [Organisatoriska regler \[stadgar\] för Rysslands Socialdemokratiska Arbetarparti \(RSDAP\)](#)

² [Program för Rysslands Socialdemokratiska Arbetarparti \(RSDAP\)](#)

Pierre Broué: *Trotskij – En biografi*

[Boksidorna 68-79 återges. Noterna är borttagna. Som man kan förvänta sig handlar denna text mycket om Trotskij's roll och agerande under kongressen]

Den historiska betydelsen av det ryska socialdemokratiska arbetarpartiets andra kongress är känd. Där uppstod splittringen mellan bolsjeviker och mensjeviker, som i sin tur låg till grund för splittringen inom den internationella arbetarrörelsen. Men vad som återstår att förklara är hur Trotskij, som dittills tillhört de mest revolutionära, vid detta avgörande ögonblick hamnade bland de mer moderata och under lång tid bland dem som sökte få till stånd en försoning.

Vi har sett att *Iskra* föddes ur den ryska socialdemokratins negativa erfarenheter de första åren. Tidningen, som publicerades utomlands och utom räckhåll för rysk polis, sågs som ett instrument för att bygga partiet uppifrån. *Iskra* och dess sändebud, ”agenterna” enligt det vedertagna uttrycket, hade på det området helt klart uppfyllt sina mål, knutit mängder av kontakter med kommittéer i Ryssland och sammanfört dem i en centraliserad organisation enligt teorin om ”tidningen som organisatör”. De resultaten måste nu ges en fast karaktär. Efter den mer oklara första kongressen gällde det nu för RSDAP att hålla en verklig, andra kongress. Det var i varje fall Lenin och de andra medlemmarna av *Iskras* ledning övertygade om och det var vad de frågades om och med 1902 ägnade en betydande del av sitt arbete åt.

Givetvis var *iskraiterna* – särskilt Lenin, deras verkliga generalstabschef – tvungna att samtidigt med kongressförberedelserna också ägna sig åt de politiska aspekterna, d v s hur man skulle ta hem segern på kongressen. Under de år som gått hade de hemfört den ena segern efter den andra mot ”ekonomisterna” och de hade nu utan tvivel majoritet i de flesta partiorganisationer. I slutet av 1902 hade en organisationskommitté upprättats i Ryssland och där hade de nu majoriteten. Men genom Bunds inflytande hade de ändå inte kontrollen över alla socialdemokratiska organisationer. Bund var vad man vanligen kallade det judiska arbetarförbundet i Litauen, Polen och Ryssland. Det hade bildats 1897 och räknade mer än 20 000 medlemmar. Ledarna hänvisade till att organisationen nått en högre nivå och dessutom till specifika ”judiska” frågor när man krävde rätten till en självständig organisering och följaktligen motsatte sig den centraliserade modell som *Iskra* förordade för hela tsarimperiet.

Lenin var övertygad om att en brytning med Bund var oundviklig. Inför kongressen hade han för *Iskras* ledning lagt fram en plan om en triangelkamp mellan iskraiter, bundister och ekonomister. Iskraiterna var färre än bundister och ekonomister tillsammans men fler än ekonomisterna ensamma. Om man gick in för att vid kongressens början ta upp Bunds särkrav kunde man utgå från att de skulle avvisas av en majoritet av de ryska delegaterna vilket skulle leda till att bundisterna troppade av varefter iskraiterna skulle vara i majoritet...

Men under kongressförberedelserna hade det inte framgått att det fanns meningsskiljaktigheter inom *Iskras* kärna. Man hade koncentrerat sig på att skriva om det gamla programförslaget för Arbetets Frigörelse från 1887, som behövde en rejäl uppfräschning. Enligt Leonard Schapiro måste man ta hänsyn till tre viktiga förändringar: Att en genuin arbetarrörelse fötts och dess erfarenheter under ett decennium, att liberalerna vuxit fram och var på väg att bilda ett eget parti samt att gamla populister och unga aktivister 1901 bildat socialistrevolutionärerna som lovade en jordreform.

En del av programdiskussionerna tycks ha handlat om formella frågor, men Leonard Schapiro har förmodligen rätt när han tycker sig skymta olika uppfattningar om den kommande revolutionen. Den text man slutligen enades om återkom till motsättningen mellan kapitalismen och de utsugna massorna och perspektivet på att avskaffa klasserna genom en social revolution ledd av proletariatet. Begreppet ”proletariatets diktatur” dök upp här, medan

det inte figurerade i de tyska socialdemokraternas Gothaprogram. På kongressen försvarade Trotskij det mot en ekonomist som kallade det för "en jakobinsk konspiration":

Han glömmer att denna diktatur bara är möjlig när socialdemokratien och arbetarklassen... formerat sig. Proletariatets diktatur handlar inte om ett "maktövertagande" av någon sammansvärjning, utan att de organiserade arbetarna, nationens majoritet, dominerar.

Programmet slog fast att kapitalismen blivit "det dominerande produktionssättet" i Ryssland. Partiets omedelbara mål var att störta enväldet, upprätta en demokratisk regim och genomföra en rad reformer baserade på minimiprogrammet.

Iskras ledning ansåg att man genom ömsesidiga eftergifter uppnått det väsentliga: ett programförslag. Men det rådde inte enighet om den typ av parti som Lenin förordade. Frågan ansågs dock inte brännande och det var avsiktligt man överlämnade den till diskussionerna på kongressen. Den första frågan var partiledningen. Det talades om två organ, som i princip skulle komplettera varandra. Det ena var det centrala organet, i realiteten tidningens redaktion, som skulle befinna sig utomlands "utom räckhåll för de ryska gendarmerna". Det skulle kontrollera utgivningen av press och andra publikationer, stå för "ideologisk ledning", "fasthet och kontinuitet". Centralkommittén skulle arbeta underjordiskt inom imperiets gränser med uppgift att kontrollera lokala grupper och förse dem med konkreta direktiv.

Av säkerhetsskäl fick inte kommittéerna kommunicera med olika avdelningar och bara via en enda person med den underjordiska ledningen. Då arresteringar var att vänta fick organet och centralkommittén rätt att göra nyinval för att ersätta "fallna" kamrater. Men innebar det inte att centralkommittén, som var mer utsatt för repressionen, skulle komma att underordnas organet? Det var Lenins avsikt men han hade inte lyckats övertyga sina kamrater.

Den andra fråga man inte löst var hur partitillhörigheten skulle definieras. Var det bara medlemmar av den underjordiska apparaten som ingick eller skulle man också räkna in aktivister i de basorganisationer man kontrollerade? Enligt Lenins förslag var den partimedlem "som godtog partiets program och stöder det såväl materiellt som genom personlig insats i någon av dess organisationer". Martov fann den definitionen väl snäv och föreslog följande ändring: "Den som godkänner programmet och arbetar för att förverkliga det under partiorganens kontroll och ledning". När kongressen öppnades hade frågan inte avgjorts liksom inte heller frågan om relationerna mellan organet och centralkommittén som vi vet att Lenin och Trotskij diskuterat. Trotskij skyttade faran för stadgar som skulle leda till en "redaktionens diktatur" men det skrämde inte Lenin. Under alla omständigheter kan man utgå från att ingen av dem insåg att frågor de betraktade som sekundära skulle leda till en kris och den historiska splittringen mellan bolsjeviker och mensjeviker.

Förmodligen får man ta med i beräkningen den heterogena sammansättningen av *Iskras* ledning och personliga motsättningar där. Redaktionen hade en lång historia av kompromisser. Den bestod till hälften av aktivister från olika generationer. Där ingick tre "veteraner" – Plechanov, Vera Zasulitj, P B Axelrod – och tre "ungdomar" – Lenin, Martov och Potresov. Den sammansättning man tänkt sig ägde aldrig rum. Medlemmarna bodde på olika håll i Europa. Plechanov hade visserligen getts en särställning, men han var ofta frånvarande vilket ledde till omröstningar utan klar majoritet eller rent av utan någon majoritet över huvud taget.

På det personliga planet gick huvudmotsättningen odiskutabelt mellan Plechanov och Lenin. Den förre, som varit pionjär i den ryska revolutionära rörelsen och en historisk personlighet inom europeisk socialism, retade sig på rivaler som kunde skada hans prestige. Han hade svårt att tåla att andra, som han inte högtaktade och på sin höjd såg som sina lärjungar, hade egna ambitioner. Med åren infann sig också en viss skepticism som spädde på en naturlig högfärd. Den tio år yngre Vladimir Uljanov, som blivit Lenin, hade alltsedan han anslutit sig till den socialdemokratiska rörelsen gått rakt mot de mål han tidigt ställt upp och han hade ett starkt

självförtroende. Han tycks inte ha varit imponerad av Plechanov men däremot fruktade han helt klart en splittring, eller att den ledande kärnan skulle paralyseras. Han såg *Iskras* redaktion som synnerligen svag och splittrad just i det ögonblick då partibygget ställde krav på kraft och fasthet.

Det var utifrån denna analys som Lenin i mars 1903 föreslog sina kamrater att välja in Trotskij som sjunde medlem av redaktionen. Fyra gav sitt samtycke men Plechanov lade in sitt veto och förslaget föll eftersom regeln var att nya medlemmar bara kunde väljas genom enhälligt beslut. Trotskijs noggranna skildring i *Mitt liv* gör det möjligt att i såväl stora drag som detaljer följa den växande antagonismen mellan Plechanov, den historiske ledaren, och Trotskij, denne ”Benjamin” som från första dagen inte drog sig för att komma med invändningar och polemiserade. Veteranens reaktion var hätsk och Lenin uppmanade förgäves ”den unge” att gå försiktigare fram.

* * *

Kongressen inleddes således utan att ledningen löst eller stämt av alla de problem som skulle uppstå – fast däri låg egentligen inget anmärkningsvärt. Den öppnades den 30 juli 1903 i Bryssel i en lagerlokal i *Maison du Peuple*, där de halmbalar som staplats för att isolera och skydda de 57 delegaterna också var tillhåll för tusentals loppor som höll på att förtära dem. Men lokalen var alltför hårt kontrollerad av belgisk polis och tsaristiska angivare och kongressen ajournerades den 5 augusti och flyttade till London där arbetet återupptogs den 11 och avslutades den 23.

Trotskij hade än en gång i sista minuten – det var bestämt något han hade anlag för – och utan försiktighetsåtgärder tagit tåget från järnvägsstationen i Nion. Han hade bulgariska identitetshandlingar, men vid ankomsten till Bryssel blev han snart skuggad. På kongressen lyssnade man till honom för att han hade gott rykte och var en god talare. Han gjorde flera inlägg i iskraiternas namn. Han attackerade Bunds krav på autonomi och han gjorde det som judisk aktivist – något som var tillräckligt sällsynt för att det ska förtjäna att framhållas. Han hävdade att kravet på autonomi inte var något annat än ”misstro mot partiet upphöjd till regel” och fortsatte:

Att godta dessa villkor vore ett erkännande av vår moraliska och politiska bankrutt och ett moraliskt och politiskt självmord.

Han lade in hela sitt personliga engagemang i polemiken:

På Bunds anspråk att vara den enda företrädaren för det judiska proletariet svarar jag att ett stort antal kamrater som har arbetat eller arbetar bland de judiska arbetarna inte tillhör Bund men ändå betraktar sig som representativa för proletariet som proletariat. Jag understryker att dessa kamrater är judar. Varför? För att avfärda Bundpublicisternas favoritargument – ett miserabelt argument – att Bunds motståndare inte fattat något av ”det judiska proletariets” psykologi.

Hans slutsats var att Bund inte kunde utgöra något annat än en sektion underordnad partiet och utan krav på minsta särställning.

När han kom in på det arbete *Iskra* utfört rörde det sig om en ren trosbekännelse:

Även om jag är här, kamrater, som delegat för Sibiriska förbundet, har jag också äran att tillhöra *Iskra*. Medlemmarna av den organisationen och de som sympatiserar med dess idéer kallades och kallas ”iskraiter”. Det handlar inte bara om ett namn, det är en *strömning*. En strömning som samlat en del kring sig och som tvingat var och en att för sitt vidkommande inta en klar hållning.

Efter en snabb historisk genomgång, där han talade om förvirringen inom den ryska arbetarrörelsen innan *Iskra* kom till, fortsatte han i lyriska och episka vändningar:

Det var en period av tvivel, tvekan och förvirring. Vi gav upp den ena ställningen efter den andra åt de borgerliga demokraterna. Det var i detta kritiska läge som gruppen kring *Iskra* och *Zarja* trädde fram och tog på sig ansvaret för att samla partiet under den revolutionära socialismens fana. I början var gruppen ”i minoritet”. Men nu har läget förändrats radikalt. Och om *Iskra* har varit organet som lett oss under förvirringens tid innebär det bara, när vi nu erkänner det som vårt huvudorgan, ett formellt uttryck för dess seger, för att vår tendens segrat. Det är inte *namnet* vi antar, det är den fana som vårt parti i praktiken samlats under.

Den unge man, som en av ekonomisterna kallade ”Lenins knölpåk” och som en annan betecknade som ”en av de mest aggressiva inom *Iskras* ångvält”, utsågs att leda iskraiternas sammanträden där brytningen skulle fullbordas. Varken han själv eller de som utsett honom till ordförande anade att denna kongress skulle leda till att gruppen delades och vara upptakten till en långvarig splittring.

Det skulle bli en mycket tung prövning för honom. Han skickade desperata brev till Natalja Ivanovna om denna splittring, som han ju faktiskt var en av de ansvariga för. Splittringen kom också oväntat för Lenin, som ändå genom sin stridslust påskyndade den. Men den var smärtsam för honom och under flera veckor drabbades han av en ren depression som tvingade honom till vila. Redan under kongressen hade han tappat matlusten och kunde inte sova.

De första tecknen på interna svårigheter bland iskraiterna visade sig vid de möten – fyra förefaller det som – som hölls vid sidan av kongressen angående Rjazanovs fullmakt. Denne ledde i Odessa den lilla grupp som gav ut *Borba*. Han hade livligt kritiserat *Iskra* och riktat hårda attacker mot Lenin. Nu försökte han inta rollen av medlare. Han hade helt enligt stadgarna utsetts till delegat, men så hade en ny majoritet iskraiter upphävt valet.

Kommittén i Odessa föreslog att han skulle ges konsultativ rösträtt. Lenin ville inte gå med på det. Iskraiterna delades mellan ”de hårda” – Lenins anhängare – och de som ville låta Rjazanov delta, ”de mjuka”, och bland dem fanns Trotskij.

Det förslag som ytterligare befäste motsättningarna härrörde från ytterligare en oklar debatt om förhållandet mellan det centrala organet och ett ”råd” med uppgift att skära ned det. Lenin föreslog att antalet medlemmar i redaktionskommittén skulle minskas från sex till tre för att göra den mer effektiv och att där fortsättningsvis bara Plechanov, Martov och han själv skulle ingå. Förslaget innebar förstås att Vera Zaslutij och Axelrod skulle komma att uteslutas på den kongress som var tänkt att kröna deras insatser i uppbygget av partiet. Många – och i första hand Trotskij – såg det som ett angrepp på det gamla gardet och förslaget sprängde bokstavligen iskraiternas kärna.

Oenigheten mellan ”hårda” och ”mjuka” kristalliserade sig därefter definitivt till frågan om den första paragrafen i stadgeförslaget och definitionen på en partimedlem, där Lenin stod mot Martov. Det var utvecklingen av den debatten, som ingen längre kontrollerade, som därefter styrde kongressen och vad som skulle bli dess främsta konsekvens; den historiska splittringen av rysk socialdemokrati i bolsjeviker och mensjeviker, majoritet och minoritet, ”hårda” och ”mjuka” eller maximalister och minimalister som man ibland talade om. Splittringen var förmodligen avgörande, men vid denna tid framstod den långt ifrån som särskilt tydlig.

Trotskij, som ända sedan deporteringen till Sibirien varit anhängare av centralismen och centralkommitténs makt, hade i emigrantkretsarna framstått som Lenins ”handgångne man”. För honom hade konflikten om stadgarna ingen större omedelbar betydelse. Hans temperament, hans djupaste strävan, hans idéer borde ha gjort det naturligt för honom att sälla sig till de hårda. Men det var alls inte vad som skedde. Lenin räknade med honom och hade inte försummat något för att övertyga honom. I *Mitt liv* åberopar Trotskij en lång gemensam promenad och att han sedan kontaktades av vänskapliga sändebud. Men han förblev orubblig

och blev till och med ”den hårdaste” bland ”de mjuka” och då i synnerhet mot Lenin personligen.

Vad var orsaken till detta överraskande ställningstagande – helt i strid med hans tidigare agerande – och sannolikt fattat i djupt raseri? Det är intressant att läsa den förklaring Englund och Ceplair lägger fram om den man som drabbades av denna kris, när han ”redan övervunnit de svåraste prövningarna i sin identitetskris och inlett en ny etapp i sin psykologiska utveckling, den som handlade om intimiteten”. I en tillbakablick skrev Trotskij:

Hur kom det sig att jag hamnade bland de ”mjuka” under kongressen? Bland *Iskras* redaktion var jag mest bekant med Martov, Zaslutij och Axelrod. De hade otvivelaktigt inflytande över mig. Före kongressen fanns det olika åsiktsnyanser inom redaktionen, men inga skarpa motsättningar. Jag stod allra längst från Plechanov, som efter de första verkligt futtiga sammandrabbningarna hade fattat en intensiv motvilja mot mig. Lenins inställning till mig var undantagslöst vänlig. Men nu var det han som i mina ögon angrep redaktionen, ett organ som enligt min uppfattning var en enda enhet, och som bar det spännande namnet Iskra. Tanken på en splittring av redaktionen föreföll mig varken mer eller mindre än som ett helgerån. ...

1903 handlade hela frågan bara om att Lenin ville få bort Axelrod och Zaslutij från redaktionsstaben. Min inställning till dem var fylld av respekt och det fanns även inslag av personlig tillgivenhet. Lenin hade också höga tankar om dem för vad de hade uträttat tidigare. Men han ansåg att de var på väg att bli en framtida black om foten. Han drog därför slutsatsen att de måste avlägnas från sina poster i ledningen. Jag kunde inte hålla med om det. Hela min varelse protesterade mot detta obarmhärtiga utestängande av de gamla när de äntligen stod på randen till ett organiserat parti. Det var min förtrytelse mot hans inställning som egentligen fick mig att skiljas från honom under den andra kongressen. Hans uppträdande föreföll mig oförlåtligt, både förfärligt och skändligt.

Förmodligen ligger det mer än ett korn av sanning i denna efterhandskonstruktion. Trotskij var bara 24 och hade bakom sig nio månaders underjordisk verksamhet i Nikolajev, två år i fängelse, ytterligare två i exil där han lärt känna aktivister från *Iskras* redaktion som han arbetat med i nio månader ... tills gruppen splittrades. Man kan förstå vad dessa veteraner representerade för honom. När allt kommer omkring var han inte ens född när Vera Zaslutij, då populist, hade mördat torterarnas ledare för att hämnas de revolutionärer som utsatts för tortyr. Veteranerna hade tagit emot honom vänskapligt och han såg på dem med nykomlingens ögon. Steve Englund och Larry Ceplair skriver i *Essä om psyko-historien*:

Han hade trott att han och hans kamrater utgjorde en äkta ”familj”, han hade godtagit rollen som ”benjamin” som är starkt markerad inom familjen. Men det rörde sig inte om någon familjekrets utan om en grupp emigranter som var hängivna saken, envetna, härdade av kampen ...

Ska man stanna där och godta den förklaring Trotskij och psykoanalytikerna, för övrigt rätt likartade, ger? Jag tror inte det. Bortom formella debatter om stadgar och sammansättningen av ledande organ tornade också verkliga politiska motsättningar upp sig. Hade Trotskij seriöst funderat över vad Lenin svarat honom under kongressen:

Roten till felet hos dem, som är för Martovs formulering, består i att de ej endast ignorerar en av de värsta avigsidorna i vårt partiliv, utan till på köpet ger detta onda sin välsignelse. Detta onda består i att det i en atmosfär av nästan allmänt politiskt missnöje, där arbetet är nästan fullständigt hemligt, där verksamheten till största delen koncentreras i trånga, illegala cirklar och till och med i privata sammankomster, är ytterst vanskligt, ja nästan omöjligt för oss att skilja pratmakare från dem som arbetar... Det är bättre att tio som arbetar inte kallar sig partimedlemmar (verkliga arbetare jagar inte efter titlar!) än att en pratmakare skall ha rätt och möjlighet att vara medlem av partiet. Det är den princip som synes mig vara obestridlig och som tvingar mig att kämpa mot Martov.

Det är för övrigt ännu svårare att godta att det, som Trotskij hävdar, var en brytning på det känslomässiga och personliga planet som gjorde att han 1903 började bekämpa Lenin med politiska argument och därefter blev en av hans oförsonligaste motståndare. På ett mindre värtaligt sätt ifrågasatte han dock Plechanovs förklaring att Lenins stadgeförslag skulle göra det möjligt att bekämpa opportunisten. En sådan hållning hade i hans ögon bara ett syfte: att inskränka rättigheterna för de intellektuella som individuellt kämpade för partiet under dess kontroll. Det tycktes honom oacceptabelt.

Vi vet hur kongressen fortsatte. Först segrade Martovs formulering om stadgarna med 28 röster mot 22 för Lenins. Det var Lenins första nederlag under denna kongress och det skulle också bli det sista. Situationen vände snabbt. Bunds krav på autonomi förkastades och de lämnade kongressen liksom också ekonomisterna vilket helt ändrade styrkeförhållandena. Lenins anhängare, som nu var i majoritet, blev ”bolsjeviker” och hans motståndare, hädanefter i minoritet, ”mensjeviker”. Den nya majoriteten avvisade Trotskij's förslag om att behålla *Iskras* tidigare redaktion och antog Lenins övriga förslag, bland annat rörande sammansättningen av de ledande organen. Trotskij tillhörde nu minoriteten, mensjeviker.

* * *

Det var direkt efter kongressen, sannolikt de närmaste dygnet efter att den avslutats, som Trotskij tillsammans med de ledande mensjeviker författade ”Den sibiriska delegationens rapport” som han själv och den andre delegaten V E Mandelberg undertecknade. Som brukligt lät man ett tiotal kopior av rapporten cirkulera. Texten, i princip en rapport om andra kongressen, utgjorde en livfull anklagelseakt mot Lenin:

Vid den ryska socialdemokratins andra kongress spelade denne man, med all den talang och energi som kännetecknar honom, rollen av den som skulle slå sönder organisationen.

Andra hälften av kongressen hade i hans ögon handlat om att likvidera redaktionen, centralkommittén och själva idén om ”centralismen”. Han ansåg att Lenin ryckts med av sin ”ego-centralism” och att han valt att stödja sig på psykologin hos ”ekonomister och ångerfulla klåpare” som utgjort hans trupper på kongressen. Efter en salva mot vad han kallade ”vår Robespierre-karikatur”, ”den regim av terror och dygder” som Lenin infört genom att det blygsamma ”rådet” omvandlats till ”Kommittén för den allmänna säkerheten”, avslutar han:

En allvarlig fara hotar oss nu: Den leninistiska ”centralismens” oundvikliga sammanbrott riskerar också att hos många ryska kamrater misstänkliggöra centralism i allmänhet. De förhoppningar som ställts på partiets ”regering” var alltför stora, omåttligt stora. Kommittéerna var övertygade om att den skulle förse dem med ledare, litteratur, order, materiella resurser. Men en regim som *för att kunna existera* börjar med att jaga bort de bästa aktivisterna på det teoretiska och praktiska området ställer i utsikt alltför många avrättningar och alltför lite bröd. Den kommer oundvikligen att ge upphov till en besvikelse som kan visa sig fatal, inte bara för Robespierre och de små öarna av centralism utan även för idén om en enhetlig kamporganisation i allmänhet. Då kommer ”termidorianerna” inom den socialistiska opportunisten att vara situationens herrar och partiets dörrar står vidöppna för dem.

Några dagar senare höll mensjeviker sitt första möte efter kongressen. De gav sitt godkännande till Martov som vägrat ingå i *Iskras* redaktion och beslutade att bojkotta Plechanovs-Lenins tidning. Slutresolutionen, som lades fram av Trotskij och Martov men sannolikt skrivits av den förre, var bestämd utan att ändå riva alla broar. Lenin anklagades för att på kongressen ha drivit igenom ”en tendens som radikalt förändrade *Iskras* tidigare taktik”, för att skapa en klyfta mellan en sluten och särskilt utvald apparat och en massa av socialdemokratiska arbetare utan rättigheter. Det vill säga vad Trotskij och Martov betecknade som ”en deformerad centralism”. Denna minoritet ville organisera sig för att uppnå en förändring

av sammansättningen av de ledande instanserna utan att för den skulle ställa sig utanför partiet eller misskreditera det och de centrala organen. Mensjevikerna organiserade sig som fraktion gentemot bolsjevikerna och valde en ledning med Trotskij, Axelrod, Martov, Dan och Potresov.

Huvuddelen av emigranterna ställde sig bakom mensjevikerna vilket framgick vid den kongress som Förbundet för ryska socialdemokrater utomlands höll i slutet av oktober. Dittills hade den kontrollerats av iskraiterna. Man vägrade godta centralkommitténs stadgeförslag och röstade igenom ett eget som skrivits av mensjevikerna. Bolsjevikernas centralkommitté förklarade då kongressen illegal och uppmanade sina anhängare att lämna organisationen vilket de också gjorde som en man. I sina memoarer hävdar Krupskaja att även om bolsjevikerna var i minoritet bland emigranterna åtnjöt de ett reellt stöd i Ryssland där möten om kongressen hållits. I själva verket var kongressens resultat bräckliga och det skulle de kommande veckorna ge många belägg för.

I sin *Rapport* hade Trotskij betecknat kongressens andra del som ett ”vallotteri”. Utvecklingen skulle visa att det kort och gott handlade om lotteri. Inom några veckor hade de besegrade mensjevikerna vänt situationen och återkommit till *Iskra* – som Lenin lämnat. Denna vändning berodde på Plechanov som ändå på kongressen varit Lenins främsta stöd och tillgång. Kanske var han imponerad av minoritetsfraktionen, men framför allt var han mottaglig för att de tidigare medlemmarna bojkottade *Iskra*, oroade sig för splittringen och var kanske inte helt väl till mods med det nära samarbetet med Lenin i det centrala organet. Han lade fram ett kompromissförslag för mensjevikerna i syfte att återställa lugnet inom partiet och i början av november föreslog han att den gamla redaktionskommittén skulle återinsättas.

Lenin vägrade med argumentet att det inte kunde komma på fråga att ändra kongressens beslut efter påtryckningar från en grupp. Men Plechanov var besluten att 1903 gå vidare och utnyttja sin rätt att välja in medlemmar. Den 19 oktober/1 november avgick Lenin från *Iskras* redaktion och lät invälja sig i centralkommittén. Nummer 52 av *Iskra* utkom med Plechanov som ensam ansvarig. Den 13/26 november 1903 beslutade han att återinvälja de gamla medlemmarna av redaktionskommittén, mensjevikernas ledare. Det var ingen brytning eftersom Lenin uppmanade de två andra bolsjevikerna att avgå för att ge plats åt mensjevikernas kandidater. Men det var förvisso varken fred eller vapenvila.

Så var läget när *Den sibiriska delegationens rapport*, som dittills varit närmast konfidentiell, publicerades. Men texten hade rensats på alla attacker mot Plechanov och avslutades med en rasande attack på Lenin och hans artikel ”Varför jag lämnade *Iskras* redaktion”. Där återkom formeln om att Lenin utgjorde ”en parodi på Robespierre” och att de båda bara skilde sig åt ”som en vulgär fars skiljer sig från en historisk tragedi”. Därefter förlöjligades Lenins nederlag genom att tillskriva ”läsaren” kommentarer som helt klart var Trotskijs egna:

Kamrat Lenin slogs på kongressen för ”att ombilda partiledningen”. I den striden handlade det inte om principer. Trots allt lyckades han. *Iskras* redaktion och partiets ledning förstördes. Men det direkta resultatet av denna förstörelse blev att Lenin själv lämnade redaktionen. Kamrat Lenins taktik, ”som inte baserades på några principfrågor”,* led tydligen av vissa brister. Men det får inte hända i så viktiga sammanhang. Det slutade illa för kamrat Lenin. Men sånt kan hända alla. Och då får man dra sig tillbaka så diskret som möjligt utan att störa någon ...

Vi kan bortse från den polemiska tonen och bitande ironin, som i årtal skulle dominera relationerna mellan de båda män som bara några månader innan varit goda kamrater och nära lierade inom partiet. Men det tycks mig som om Trotskij gjorde sig skyldig till en grov

* På kongressen hade Lenin sagt att den enda principfrågan var oenighet om §1 i stadgeförslaget. Han hade förnekat ”all oenighet om centralismen, dess gränser, karaktär, etc”.

felbedömning. Hela texten har segrarens triumfatoriska tonfall, som vet att han står på rätt sida och uppmanar den besegrade att försvinna diskret utan att dra till sig alltför mycket uppmärksamhet.

Men under de följande åren var det motsatsen som inträffade. Efter en tillfällig förvirring, och till och med depression, återupptog ”den besegrade” beslutsamt det organisatoriska arbete som inletts åren innan och nu handlade om att skapa en bolsjevikfraktion inom partiet eller, om man så vill, att ta makten i partiet med den fraktionen.

Och det var Trotskij, ”segraren”, som i sin tur skulle hamna utanför redaktionen, totalt ensam, och som skulle vända ryggen åt fraktionsstriderna och alla organisatoriska ambitioner. Han ”drog sig tillbaka” i en isolering som förvisso inte alls skulle vara ”diskret” utan klart ”störande”.

SUKP(b)s historia

[Denna redogörelse för 1903 års partikongress är från den famösa stalinistiska *Sovjetunionens kommunistiska partis historia (bolsjevikerna)* som gavs ut 1938.]

3. Rysslands Socialdemokratiska Arbetarpartis andra kongress. Programmets och stadgarnas antagande och det enhetliga partiets bildande. Meningsskiljaktigheterna på kongressen och uppkomsten av två riktningar inom partiet: den bolsjevikiska och den mensjevikiska.

De leninska principernas seger och ”Iskras” framgångsrika kamp för den leninska organisationsplanen hade sålunda förberett alla huvudbetingelser, vilka var nödvändiga för att bilda ett parti eller, som man på den tiden sade, för att bilda ett verkligt parti. ”Iskras” riktning segrade bland de socialdemokratiska organisationerna i Ryssland. Det var nu möjligt att inkalla partiets andra kongress.

Den 30 (17 enligt gamla stilen) juli 1903 öppnades RSDAP:s andra kongress. Kongressen samlades hemligt i utlandet. I början hölls sammanträdena i Bryssel. Men den belgiska polisen uppmanade sedan kongressdeltagarna att lämna Belgien. Då förflyttades kongressen till London.

Till kongressen anlände inalles 43 delegater från 26 organisationer. Varje kommitté hade rätt att sända två delegater till kongressen, men några skickade endast en. Således hade de 43 delegaterna 51 beslutande röster.

Kongressens huvuduppgift bestod i att ”bilda ett *verkligt* parti på basis av de principiella och organisatoriska grundsatser, som uppställts och utarbetats av 'Iskra'”. (*Lenin*, Saml. verk, b. VI, s. 164.)

Kongressens sammansättning var inte enhetlig. De öppna ”ekonomisterna” var till följd av det nederlag de lidit inte representerade på kongressen. Men under denna period hade de maskerat om sig så skickligt, att de lyckades smuggla in några egna delegater. Dessutom skilde sig Bunds delegater endast i ord från ”ekonomisterna”, i handling åter var de för dem.

Sålunda var det inte endast ”Iskras” anhängare, som deltog i kongressen, utan också dess motståndare. ”Iskras” anhängare uppgick till 33, de hade sålunda majoriteten. Men inte alla av dem som räknade sig som iskraiter var verkliga iskraiter-leninister. Delegaterna splittrades i olika grupperingar. Lenins anhängare, eller de fasta iskraiterna, hade 24 röster, 9 iskraiter följde Martov. Det var de oståndaktiga iskraiterna. En del av delegaterna vacklade mellan

”Iskra” och dess motståndare – dessa räknade 10 röster på kongressen. Det var centrum. ”Iskras” öppna motståndare hade 8 röster (3 ”ekonomister” och 5 bundister). Det behövdes bara att iskraiterna splittrades, för att ”Iskras” fiender skulle kunna få övertaget.

Det framgår härav, hur komplicerad situationen på kongressen var. Lenin uppbjöd mycken kraft för att trygga ”Iskras” seger på kongressen.

Kongressens viktigaste angelägenhet var att antaga ett partiprogram. Den huvudfråga, som vid programmets behandling framkallade invändningar av kongressens opportunistiska del, var frågan om proletariats diktatur. Även i en rad andra programfrågor var opportunisterna oense med kongressens revolutionära del. Men de beslöt att främst ta upp kampen i frågan om proletariats diktatur, i det de hänvisade till att en rad socialdemokratiska partier i utlandet inte hade punkten om proletariats diktatur i sina program och att man därför också kunde låta bli att ta in den i den ryska socialdemokratins program.

Opportunisterna gjorde också invändningar mot att ta in krav rörande bondefrågan i parti-programmet. Dessa personer önskade inte revolution, därför skydde de arbetarklassens bundsförvant, bönderna, och förhöll sig fientligt mot dem.

Bundisterna och de polska socialdemokraterna reste invändningar mot nationernas självbestämmanderätt. Lenin lärde alltid att arbetarklassen är förpliktad att kämpa mot det nationella förtrycket. Att motsätta sig detta krav i programmet var liktydigt med att föreslå, att man skulle avstå från den proletära internationalismen och bli hantlangare åt det nationella förtrycket.

Lenin tillfogade alla dessa invändningar ett förintande slag.

Kongressen antog det av ”Iskra” föreslagna programmet.

Detta program bestod av två delar: ett maximiprogram och ett minimiprogram. I maximiprogrammet talades om huvuduppgiften för arbetarklassens parti: om den socialistiska revolutionen, att störta kapitalisternas makt och upprätta proletariats diktatur. I minimiprogrammet talades om partiets närmaste uppgifter, vilka var genomförbara redan före det kapitalistiska systemets störtande, före upprättandet av proletariats diktatur: om det tsaristiska självhärskardömet störtande, upprättande av en demokratisk republik, införande av 8-timmars arbetsdag för arbetarna, tillintetgörande av alla feodalismens rester på landsbygden, återlämnande av den jord till bönderna, som godsägarna fråntagit dem (”de avskurna jordstyckena”).

Senare ersatte bolsjevikerna kravet på de ”avskurna jordstyckenas” återlämnande med kravet på konfiskering av all godsägarjord.

Det program, som antogs av andra partikongressen, var ett revolutionärt program för arbetarklassens parti.

Programmet bibehölls ända till åttonde partikongressen, då vårt parti efter den proletära revolutionens seger antog ett nytt program.

Efter programmets antagande övergick andra partikongressen till att behandla förslaget till partistadgar. Sedan kongressen antagit programmet och lagt grunden för partiets ideologiska förenande, måste den också antaga stadgar för partiet, för att göra slut på hantverksmässigheten och de isolerade cirkelarna, den organisatoriska splittringen och bristen på en fast disciplin i partiet.

Men om antagandet av programmet gick relativt lätt, så framkallade frågan om partistadgarna förbittrade strider på kongressen. De skarpaste meningsskiljaktigheterna framträdde med anledning av formuleringen av stadgarnas första paragraf: om medlemskapet i partiet. Vem

kan vara medlem i partiet, hurudan måste partiets sammansättning vara, hurudan måste partiet vara i organisatoriskt avseende – en organiserad enhet eller någonting formlöst – det var de frågor, som uppstod i samband med stadgarnas första paragraf. Striden rörde sig om två formuleringar: Lenins formulering, som understöddes av Plechanov och de fasta iskraiterna, samt Martovs formulering, som understöddes av Axelrod, Sasulitj, de oståndaktiga iskraiterna, Trotskij och hela den öppet opportunistiska delen av kongressen.

Lenins formulering hävdade att partimedlem kan var och en vara, som erkänner partiets program, stödjer partiet i materiellt avseende och är medlem i en av dess organisationer. Martovs formulering åter ansåg erkännandet av programmet och materiellt understöd åt partiet vara ofrånkomliga villkor för medlemskapet i partiet, men ansåg inte deltagande i en av partiets organisationer vara villkor för partimedlemskap, utan hävdade att en partimedlem inte behöver vara medlem i en av partiets organisationer.

Lenin betraktade partiet som en *organiserad* trupp, vars medlemmar inte räknar sig själva till partiet, utan tas in i partiet genom en av dess organisationer och följaktligen underkastar sig partidisciplinen, medan Martov betraktade partiet som någonting i organisatoriskt avseende *formlöst*, vars medlemmar själva räknar sig till partiet och följaktligen inte är skyldiga att underkasta sig partidisciplinen, såvida de inte tillhör någon av partiets organisationer.

I olikhet med den leninska formuleringen öppnade således Martovs formulering dörrarna på vid gavel för oståndaktiga ickeproletära element. Inför den borgerligt-demokratiska revolutionen fanns det bland de borgerliga intellektuella sådana personer, som för en tid hyste sympatier för revolutionen. De kunde någon gång till och med göra partiet någon mindre tjänst. Men dessa personer kommer inte att inträda i organisationen, underkasta sig partidisciplinen, utföra uppdrag åt partiet, de kommer inte att utsätta sig för de faror, som var förknippade med detta. Och dylikt folk föreslog Martov och de andra mensjevikerna att man skulle räkna som partimedlemmar, att man skulle ge dem rätt och möjlighet att utöva inflytande på partiets angelägenheter. De föreslog till och med att man skulle ge varje strejkande rätt att ”räkna” sig som medlem av partiet, ehuru också icke-socialister, anarkister och socialistrevolutionärer deltog i strejkerna.

Resultatet blev att martovarna – i stället för det helgjutna, fast organiserade kampparti, för vilket Lenin och hans anhängare kämpade på kongressen – ville ha ett brokigt, lösligt, formlöst parti, som ej skulle kunna vara ett kampparti redan därför, att det skulle omfatta olika riktningar och inte kunde ha en fast disciplin.

Emedan de oståndaktiga iskraiterna lösgjorde sig från de fasta iskraiterna och slöt förbund med centrum samt emedan de öppna opportunisterna anslöt sig till dem, fick Martov övertaget i denna fråga. Med en majoritet av 28 röster mot 22 och en nedlagd röst antog kongressen stadgarnas första paragraf enligt Martovs formulering.

Efter iskraiternas splittring med anledning av första paragrafen i stadgarna skärptes kampen på kongressen ännu mer. Kongressen närmade sig slutet, då valen av partiets ledande instanser – redaktion för partiets centralorgan (”Iskra”) och Centralkommitté – skulle företas. Men innan kongressen gick till val, inträffade emellertid vissa händelser, som ändrade styrkeförhållandet på kongressen.

I samband med partistadgarna blev kongressen tvungen att sysselsätta sig med Bund, som gjorde anspråk på en särställning inom partiet. Bund krävde, att det skulle erkännas som den enda representanten för de judiska arbetarna i Ryssland. Att bifalla detta Bunds krav hade betytt att dela upp arbetarna i partiorganisationer enligt deras nationalitet, att avstå från arbetarklassens enhetliga territoriella klassorganisationer. Kongressen förkastade Bunds organisatoriska nationalism. Bundisterna lämnade då kongressen. Även två ”ekonomister”

avtågade från kongressen, då denna vägrade att erkänna deras utlandsförbund som partiets representant i utlandet.

De sju opportunisternas avmarsch från kongressen ändrade styrkeförhållandet till leninisternas förmån.

Frågan om de centrala partiinstansernas sammansättning hade från första början stått i centrum för Lenins uppmärksamhet. Lenin ansåg det vara nödvändigt att få in fasta och konsekventa revolutionärer i Centralkommittén. Martovarna strävade efter att de oståndaktiga, opportunistiska elementen skulle få övervikten inom Centralkommittén. Kongressmajoriteten ställde sig i denna fråga på Lenins sida. I Centralkommittén invaldes anhängare av Lenin.

På Lenins förslag invaldes Lenin, Plechanov och Martov i ”Iskras” redaktion. Martov krävde på kongressen, att man i ”Iskras” redaktion skulle välja in alla de sex gamla redaktörerna för ”Iskra”, av vilka majoriteten var Martovanhängare. Kongressmajoriteten avböjde detta förslag. Den tremannagrupp, som Lenin föreslagit, valdes. Då förklarade Martov, att han ej skulle komma att inträda i centralorganets redaktion.

Sålunda bekräftade kongressen genom sin röstning i fråga om de centrala partiinstanserna Martovanhängarnas nederlag och Leninanhängarnas seger.

Från denna tid kallar man Lenins anhängare, som erhöll majoriteten av rösterna vid valen, för bolsjeviker, och Lenins motståndare, som erhöll minoriteten, mensjeviker. [Majoritet = bolsjinstvo; minoritet = mensjinstvo. – övers.]

Om man gör en sammanfattning av andra kongressens arbete, kommer man till följande slutsatser:

1. Kongressen befäste marxismens seger över ”ekonomismen”, över den öppna opportunisten.
2. Kongressen antog program och stadgar, grundade det socialdemokratiska partiet och danade sålunda ramen för det enhetliga partiet.
3. Kongressen blottade, att det fanns allvarliga organisatoriska meningsskiljaktigheter, vilka delade partiet i två delar, bolsjeviker och mensjeviker, av vilka de förra förfäktade den revolutionära socialdemokratins organisationsprinciper, medan den senare sjönk ned i den organisatoriska löslighetens träsk, i opportunistens träsk.
4. Kongressen visade, att istället för de gamla opportunisterna, som partiet redan slagit ned, i stället för ”ekonomisterna”, började i partiet uppträda nya opportunisterna – mensjevikerna.
5. Kongressen visade sig inte fullt behärska situationen ifråga om de organisatoriska frågorna, den led av vacklan, gav ibland mensjevikerna till och med övertaget och förmådde inte, ehuru den blev bättre mot slutet, avslöja mensjevikernas opportunistiska i de organisatoriska frågorna och isolera dem inom partiet, ja, inte ens ställa denna uppgift för partiet.

Denna sista omständighet utgjorde en av huvudorsakerna till att kampen mellan bolsjevikerna och mensjevikerna inte avtog efter kongressen utan tvärtom ytterligare skärptes.